
DOKUMENTUM

AZ IDEI IRODALMI NOBEL-DÍJAS MŰVE AZ ÚJVIDÉKI SZÍNHÁZ SZÍNPADÁN MÁR 1984-BEN

FRANYÓ ZSUZSANNA

Kao Hszing-csien *A buszmegálló* című művének európai ősbemutatója 1984. október 18-án volt az Újvidéki Színházban.

Ezt a rövid lélegzetű darabot kínzó nosztalgia hatja át, ahol a mű valamennyi figurája titkos álmainak a városába vágycsozik, menekülni akar a valóság sivár talajáról. Az önmegvalósítást ígérő busz azonban sehogyan sem áll meg az ő állomásukon, és a relatív, belső idő éveket ugrotta nagy felgyorsulásával Kao Hszing-csien a *Godot-ra várva* alapeszméjét juttatja eszünkbe.

Várákznak Kao Hszing-csien hősei, el akarnak már jutni valahova, verbális szinten a városba. A város azonban egy elképzelt jövőkép, ahol már nem lesz uniformizált szürke színű öltözet, ahol nem kell parancsszóra semmit sem teljesíteni, talán még a kötelező torna is elmaradhat, ahol az élet nem korlátok között zajlik, és nem kell vég nélkül várakozni, nem kell transzparenszek előtt élni az életet, meg a hiánycikkek gondjaival küzdeni, ahol nem figyel állandóan a Hallgatag Férfi. És a személyi megosztottságnak köszönhetően Ő akkor lép ki a körből, amikor akar, és csak későn veszik észre annak önálló cselekvését.

A várakozó hősök tehát el szeretnének indulni ebből a buszmegállóból, hisz a Szemüveges Férfi, az értelmiségi, rádöbben arra, hogy az itt várakozókról „megfeledezett az élet”, és a vezetőktől kártérítést kell kérni az elrabolt évekkért, a megrongált egészségért. Miközben az uniformizálókat nem érdekli, hogy hány év múlik el, a várakozók meg már nem is tudják, hogy hány évet veszítettek az életükből. Ezek után már abban sem biztosak, hogy jó jelzőtáblánál állnak-e egyáltalán a szó metaforikus értelmében.

A város a változás és a vágyak beteljesülése, nagyon messze van, gyalogosan elérhetetlen távolságra. Az elképzélések, a vágyak beteljesüléséhez pedig nagyon szimplák. Hisz van, aki csak jól akar lakni, mégpedig joghurtból; van,

aki az egyetemre akar bejutni; van, aki műbútorokat akar készíteni; de olyan is akad, aki csak egy sakkpartit akar lejátszani; vagy csak egy felügyelet nélküli találkát nyélbe ütni. Az élet pedig véges, és aki beleöregszik a várakozásba, az bizony itt hal meg a buszmegállóban.

A buszmegálló eredeti címe Cse-csan, a *Sijüe* című kínai folyóirat közölte 1983-ban, és a pekingi Népi Művészszínház játszotta. Magyarul a *Nagyvilág* 1984. márciusi számában Polonyi Péter fordításában jelent meg, és figyelmemet a szövegre (akkor az Újvidéki Színház dramaturgja voltam) Bori Imre hívta fel azzal a kísérőmondattal, hogy olvassam el, és adjam oda Harag György rendezőnek, mert ebből lehet valamit csinálni.

Az ötletet tett követte. Haragnak is megtetszett a szöveg, hisz már az év augusztus 8-án hozzám írt levelében a következők olvashatók: „... a darab többszöri olvasás után sokkal jobbnak tűnik. Nagyon izgalmasnak ígérkezik. Doinával (a díszlet- és jelmeztervezővel) belemerültünk a munkába... Szeptember elseje körül érkeznek...”

Ezek után Belgrádban a kínai követséghez fordultunk az előadás jogának megszerzéséért, ahonnan kaptunk is választ, miszerint: Kao a pekingi színház dramaturgja, negyven év körüli író, jelenleg Szecsuánban tartózkodik, ahol „az igazi életet tanulmányozza”. A kínai színházi szövetség képviselője szerint *A buszmegálló* című műnek sok hiányossága van, és bizonyos irodalmi és színházi folyóiratok élesen bírálták. Számos színház bemutatta, jelenleg nem játsszák (történt ez 1984 júniusában). A kínai szövegek szerzői jog megfizetése nélkül játszhatók, tehát jelen esetben sem szükséges a jogdíj kifizetése.

Elkezdődtek a színházi munkák, kitűztük a bemutatót 1984. október 18-ára. És mi történik október 16-án? A tartományi nemzetközi művelődési és tudományügyi intézettől kaptunk egy levelet, Dobrosav Ilić aláírásával, miszerint a bemutatót el kell halasztani, mert kivizsgálás tárgyát képezi az a megjegyzés, miszerint a szerző Szecsuánban „az igazi életet tanulmányozza”... A színházban kaotikus állapot lett úrrá, két nappal a kész előadás bemutatója előtt. Remek színészi alakítások voltak, adva volt a hatásos előadás lehetősége. A súlyos beteg romániai vendégrendező, Harag György tekintélye kérdőjeleződik meg. A színház Művészeti Tanácsa és Színházi Tanácsa együttes ülésén a bemutató megtartása mellett döntött. A Művészeti Tanács elnöke Soltis Lajos színművész volt, az utóbbinak én voltam az elnöke. Azonban láttuk, hogy a színház „hű” párttagjai (mindössze négyen voltak) idegesen rohángásznak, a dolgainkkal, illetve a velünk megbízott belüleges az igazgatóval kávézgat, és akkor engem behívtak a szöveg elmesélésére, amit készségesen meg is tettem. Itt jegyzem meg, hogy a városban nem sokkal előbb zajlott le a hírhedt Golubnjača ügy a Szerb Nemzeti Színházban. Talán érthető is volt, hogy színházunk akkori igazgatója, Gion Nándor író és egyik színész, Venczel

Valentin, aki Kumrovecből, a pártiskolából hazaérkezve a limáni helyi közösg párttitkára lett, ideológiai buzgalomból meg óvatosságból persze, felhívta az „érdekeltek” figyelmét arra a bizonyos mondatfoslányra. Csakhogy egy színház életében ilyen buzgalom sokszor visszasák is lehetnek. Így történt 1984 októberében is, amikor ismét Bori Imre javaslatára, minden külső letiltás ellenére bemutatóra hívtuk meg a belgrádi kínai követséget. Ez volt az egyedüli mérce. Ha ók eljönnek, lesz bemutató, ha pedig tényleg baj van a szerzővel, akkor úgysem jönnek el. Így hát, amikor a bemutató napján reggel nyolc órakor Milenko Nikolić miniszter úr letiltotta a bemutatót, délben a kínai követség jelentette érkezését, a napnál is világosabb lett, hogy fölösleges volt az „ag-godalom”.

Lett bemutató, nagy siker, majd együtt ünnepeltek az együttessel a követség vendégei, az intéző tartományi urak és a házi feljelentők is, akik azóta is szájuk íze szerint alakítva mesélik és magyarázzák „hóstedtüköt”, az idők aktualitásához alakítva az alapeseményt, és egyre szélesítve és felnagyítva bennük a szerepüket.

A tény pedig csak az, hogy az Újvidéki Színház 1984. október 18-án a mostani Nobel-díjas író művének európai ősbemutatóját tartotta. Az előadás eljutott Belgrádba és Budapestre is, és mindenhol hatalmas sikert aratott. Az író és művészember számára pedig egyedül ez a fontos!

És most arról, hogy milyen volt az előadás.

Valamennyien a színpadon ültünk, tehát a nézők is, és mi is vártunk annak a bizonyos busznak a befutását, mert el akartunk jutni valahova.

A színpad felső részében transzparenserdő volt különféle feliratokkal: Szabadságot akarunk; Béke; Győzelem; Le a gyilkosokkal!; Emlékezz, Hirosima! Az előadás azzal kezdődik, hogy egy stilizált katona induló ritmusára váltakozó fénycsóva világítja meg a transzparenserdőt és a benne masírozó fekete csizmát, amelynek viselője a Hallgatag Férfi, aki az egész előadás alatt *csak* figyel és mindent rögzít. Közben újságot olvas, meg el-eltűnik, talán jelentéseket leadni.

A színpadkép színe szürke, és mindössze egy vaskorlát van benne, amelynél játszódna az események. A jelmezek színe is szürke sokatmondó jelzésként.

Kao Hszing szövegéből kihagytuk a leíró részeket, csak a konkrét, Harag által elképzelt, közlendő verbális gerince maradt meg. Vagyis: a semmittevésben múlik ez az élet, és nincs meg az egyéneknek a legalapvetőbb egzisztenciális feltétele sem az élet fenntartásához. Uniformizáltak, megfigyeltek, kiszolgáltatottak, és mindezért szenvednek. Visszafogottak az érzelmek, mert az egyének hosszú tőrök, persze néha kirobban belőlük a belső indulat, néha pedig megmutatkozik a közösségi érzés utáni vágyuk is.

Vaskorlát közé szorított emberek Kao Hszing-csien hősei, akik renhez szoktatottak, de egyszer mégiscsak kitörnek és elindulnak, illetve fellázadnak

– sugallja Harag György a megoldást. A baj abban van, hogy nincs erejük véghezvinni elképzelésüket, és emiatt csak egy helyben topognak. Ennek a gondolatsornak a kifejezéséhez kellett a szöveget tömöríteni, hogy feszes dramaturgiai íve legyen. Megjelenjenek a különös lelki vibrálások felfokozott kitörésekkel, gondoljunk csak a vaskorlát vasrúddal verésére vagy a Lány és a Faragatlan Fickó hangtalan verekedésére, illetve az egymásrautaltság csendes összezárkózására a sátorlap alatt, amikor is eső csurog a várakozók nyakába. Összehozza őket a közös sors, és egy határozott csoporttá kovácsolódnak.

Az előadás utolsó színpadképe számomra a bemutatókor is és azóta is a legdöbbenetesebb. Az Öregapót játszó Fejes György a korlátok között marad, megöregedve ott hal meg a várakozásban. Ismerve akkor már Harag György egészségi állapotának alakulását, hisz leveléből minden kiderül, az előadás vége a saját halálát vetítette elő. Nem megyünk el, hanem ahol éltünk, ott halunk meg, és ott is temessenek el – szól az utasítása. Mert szöveg szerint azt mondja Öregapó: „Az is odaér, aki ilyen öreg mint én? . . . Menjetez szépen előre, az ilyen vénember már kolonc. Ahol éppen eldőlök, ássatok egy gödröt majd. Csak ne felejtsetek el táblát állítani fölébe. Írjátok rá, hogy: haláláig a sakk bolondja volt.” Vagyis a játszma szenvedélyes játékosa, az előadások rendezője!

